tavaliselt omas kodus ära ja ainult mõned väikemaapidajad saadavad puuvilja ka turule. Üksikud talud on hakanud rõhku panema mesinduse peale.

Kõrvalise tähtsusega tuluallika moodustavad ka kodulindude — kanade, hanede ja partide — ja jäneste pidamine. Esimene tuluharu on ühtlaselt levinud üle kihelkonna, kuna kodujäneste poolest eriti Pikknurme silma paistab. Talvise sissetuleku-allika moodustab üksikuile inimesile vähemate metsloomade — jäneste, rebaste, tuhkrute jne. küttimine ja püüdmine. Samuti pole tähtsuseta tuluallikas metsaraiumine ja parvetamine. Viimaseks on kasutatavad Pedja (50 km pikkuselt, alates Jõunest) ja Laeva jõgi (21.4 km pikkuselt alates Väänikverest). Kitsarööpalise raudtee ehitamine on hobustega voorimist vähendanud.

Kihelkonna tööstuslisist ettevõtteist on tähtsamad Saduküla mõisa piiritusevabrik, lauasaagimisvabrikud, telliskivi-löövid ja lubjapõletamis-ahjud, millist praegu ainult üks töötab. Peale selle on vähema tähtsusega veel jahuveskid. Neist on paremini korraldatud Puurmani mõisa, Tiidu ja Härjanurme veski, kus isegi elektrivalgustus sees (1918. a. saadik).

Iseseisvaid käsitöölisi — seppi, rätseppi, laudseppi jne. — leidub üle terve kihelkonna; peaasjalikult rahuldavad nad ainult kohalikkude elanikkude nõudeid. Eriti head puutööd tehakse Kirikuvallas.

Kodune käsitöö on arenenud ainult oma hädalisemate ja lihtsamate tarviduste täitmiseks, kuna maitselise külje peale vähem rõhku pannakse. Viimasel ajal on kangakudumisel tarvitusele tulnud ka soome kangaspuud, mille tõttu riiete mustridki on vahetunud.

Kaubad tuuakse peaasjalikult Tartust, põhjapoolsesse osasse ka Jõgevalt. Turule saadetavaist kaupadest on esimesel kohal metsamaterjal — põletus- ja ehituspuud, siis põllu- (linad, vili) ja karjasaadused (või, juust, liha). Kohalikuks müügiaineks on ka telliskivid ja lubi. Suurem tähtsus on aga metsamarjul ja seenil, mida maata inimesed ja linnast tulnud noppijad turule toimetavad.

Laata peetakse Pikknurmes 2 korda aastas: kevadel peaasjalikult hobustelaat ja sügisel linalaat.

Ühist majanduslist keskkohta pole kihelkonnas halbade teede ja laiade asustamata alade tõttu tekkinud. Üksikud vallad on koondunud oma keskuste ümber.

**Vaimline elu.** Usuliselt on kihelkond enamuses luteriusuline, apostl.-õigeusulisi on vähe ja ainult Sadukülas. Lahkusulisist oleks nimetada 2—3 perekonda adventiste Jõunes ja baptiste, kes palvemajuks taluelamuid tarvitavad. Luteri usu jumalateenistusi peetakse ka väljaspool kirikut — palvemajus ja taludes. Jõunes ja Härjanurmes peetakse mõnes talus palvelugemisi, kus mõni väljastpooltki tulnud vend loeb. Kuulajad on enamikus naised.

Ebauskudega seotud kombed on kadumas ja neid võib ainult erandiviisi mõnes üksikus ja mahajäänud nurgas veel ette tulla. Jaanitule tegemine ja marditamine ning kadritamine on vahest ainsad